

УДК 002(477+4=161.2)"1922-1928"(052)

Оксана Супронюк,

канд. філол. наук, старш. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**ПИТАННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА, КНИГОЗНАВСТВА,
ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ І БІБЛІОГРАФІЇ
НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «НОВА УКРАЇНА»
(ПРАГА, 1922–1928)**

Вперше розглянуто й проаналізовано висвітлення проблем українознавства, книгознавства, видавничої справи на сторінках найавторитетнішого органу української еміграції в Європі «Нова Україна» (Прага, 1922–1928).

Розкрито картину історико-культурної реальності, що приховувалася і заборонялася в радянській Україні; потужну кампанію проти українського друкованого слова під проголошеними лозунгами побудови української культури; потоки дезорієнтації зі сторінок більшовицької преси як прояв гібридної інформаційної війни.

Висвітлено систему рубрик журналу, рекламні оголошення, книготорговельні каталоги; стан українського книговидання в еміграції, пропаганду видавничої діяльності.

Ключові слова: «Нова Україна» (Прага, 1922–1928), українознавство, книговидання, видавничі справи в Україні та еміграції.

Як відомо з історії розвинутих країн, всі демократичні зміни в них упродовж їх історії починалися з бібліотек. Бібліотеки як головні накопичувачі інформаційних ресурсів ставали каталізаторами позитивних перетворень і розвитку їх суспільств. Так і наша бібліотека, впроваджуючи нові технології та вивчаючи історичне минуле України, сприяє побудові нового українського суспільства на новому історичному етапі розвитку нашої держави.

Фонд періодики української еміграції відділу зарубіжної україніки (далі ВЗУ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського є однією з найбільш репрезентативних колекцій літератури такого профілю в Україні. Одним з особливо цінних в ньому є журнал «Нова Україна», що виходив у Празі протягом 1922–1928 рр. ВЗУ створює аналітичну електронну анотовану базу даних періодичних україномовних видань відділу, і

анотований зміст наявних у ньому номерів журналу «Нова Україна» вже введено до цієї бази.

Журнал «Нова Україна» став одним з провідних українознавчих часописів Чехословаччини, а також одним з головних періодичних видань всієї української політичної еміграції 1920-х рр. у Європі.

Відомо, що українська еміграційна періодика з початку ХХ століття стала основним інформаційним ресурсом, що висвітлював дискусії про вироблення тактики і стратегії побудови незалежної української держави у кожний історичний період, а також питання мобілізації інтелектуальних сил задля реалізації цієї мети. З іншого боку, вони допомагали зберігати рідну культуру на чужині і фактично були засобом підтримки зв'язку з рідними землями. Створені українською міжвоєнною еміграцією періодичні органи друку були запорукою збереження національної ідентичності емігрантів з України. «Нова Україна» на своїх сторінках фактично подає історичний зріз цієї епохи.

Журнал «Нова Україна» – складний для аналізу. До сьогодні він мало введений в науковий обіг. Не існує синтетичних праць із повним комплексним аналізом його значення в історії культури. Найбільш глибоким дослідженням його значення в історико-політичному контексті історії України є публікації Н. Брайлян [1] та О. Сухобокової [2].

Він був заснований як приватне товариство для випуску безпартійного періодичного органу, присвяченого проблемам культурної та економічної відбудови України. На початках його організаторами були М. Шаповал, Н. Григориїв, Б. Мартос, І. Паливода, В. Винниченко та ін. Формально «Нова Україна» започатковувалася як позапартійний орган («безпартійний двоїжневик громадського, культурного та економічного життя»), але згодом було вирішено, що попри академічний тон загальна лінія журналу мала б бути соціалістичного напрямку. Загальна платформа журналу містила низку положень: оборона самостійності, суверенності України, боротьба проти окупації на всіх окупованих землях України, критика тарнівського, харківського, московського урядів, монархістів, буржуазії, комуністів, оборона й пропаганда ідеї єдиного соціалістичного фронту, утворення політичного національного центру, Східноєвропейського союзу народів для боротьби з більшовицьким московським та польським імперіалізмом, встановлення парламентської чи радянської форми влади в українській республіці з низкою демократичних прав і свобод громадян, соціальних гарантій тощо.

Для нас «Нова Україна» є особливо цінним джерелом, оскільки на його сторінках розглядалися питання культурної політики, розвитку видавничої справи і книгознавства у 1920-х рр. в Україні та в еміграції. Дослідження заявленої теми є доцільним і актуальним, оскільки до цього часу висвітлення цього комплексу питань на сторінках цього часопису не було предметом спеціальної уваги дослідників.

1920-ті роки були часом побудови більшовицької України. Вважається, що це роки національно-культурного підйому (з початку 1920-х), коли почалося стрімке зростання та становлення української книгознавчої наукової школи [3]. Саме в цей час в Україні були започатковані книгознавчі часописи, зокрема «Книгарь», «Бібліологічні вісті», на сторінках яких публікувалися численні книгознавчі розвідки як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У Києві почав діяти Український науковий інститут книгознавства (1922–1936).

Розвивалося книгознавство й в українських емігрантських осередках. Найбільш плідними в галузі книгознавства були Подєбради (Л. Биковський), Прага (С. Сірополко), пізніше Мюнхен.

Період розвитку еміграційного книгознавства 1920-х рр. ще докладно не вивчений. Наприклад, ґрунтовна стаття П. Голобуцького «Книгознавчі дослідження в Західній Україні та українській діаспорі» цей період не розглядає, а охоплює період з 1930-х по 1970-ті рр. [4].

Слід зазначити, що зараз Україна переживає найсерйозніший виклик в новітній історії – військову агресію з боку Росії. Українська незалежність нищиться масштабною системною інформаційно-сміськовою війною, яку проводить агресор. Під час цієї «гібридної війни» ми втрачаємо не лише території держави, а й найголовніше – людей, зазобованих російською і проросійською пропагандою, яка закладає у свідомість неправдиву інформацію й чужі спотворені світоглядні моделі поведінки. В результаті ми втрачаємо свою історію, культуру, самоідентифікацію. І в цьому плані інформація, збережена в часописі «Нова Україна», є надзвичайно актуальною. Зі сторінок журналу ми довідуємося, що ідея «собирання земель русских» проголошувалася і закладалася в уми росіян ще 100 років тому, а в ретроспективі ця доктрина здійснювалася ще з часів Івана Грозного. В реальному житті це означало загарбання чужих земель, що Росія робила протягом всієї своєї історії. Україна, як найближчий сусід, була завжди полем особливих інтересів загарбника, який протягом усього часу робив все, щоб знищити українську мову і культуру і довести, що

України насправді не існує, а вона є просто частиною Росії, ресурси якої можна й треба використовувати для своїх потреб.

Особливості історичного моменту і лінії журналу на висвітлення культурної проблематики у той період влучно охарактеризував один з членів редколегії і авторів «Нової України» В. Винниченко: «Над московськими большевиками лежить одне цікаве характеристичне прокляття: їхня демагогія часто перевертається в бумеранг і, вернувшись, б'є їх самих. Щоб «опанувати українським селянством», як недавно з цинізмом цигана, пійманого на злодійстві, заявив Х. Раковський, проголошувалася і декларувалася самостійність України. Щоб обдурити європейських капіталістів і робітників, утворено навіть «самостійний» український Комісаріят Закордонних Справ з різними закордонними «самостійними» місіями та представництвами. Утворено його тимчасово, декоративно. Але тут виявилось оте прокляття бумеранга: сухі, фальшиві декорації почали раптом давати паростки, як гіллячки верби, застромлені на мокрому місці. Урядовці «українських представництв» почали помаленьку проймаються своєю декоративною ролею, почали входити у професійний інтерес, набирати «самостійницької» амбіції; почалися навіть тертя з представництвами Москви. Москва моментально зрозуміла всю велику небезпеку, що ховалась у цих маленьких явищах і вже влітку 1922 р. поміж урядовцями «самостійних» українських представництв почала ширитися тривожна чутка, що Москва має намір скасувати всі закордонні представництва разом із комісаріатом і всією «самостійністю». Але Москва одверто не посміла цього зробити, це не в природі її тактичних метод. Політбюро подало «українським представництвам» шворочку, яка називається «Союзом Соціалістичних Радянських Республік» і наказало прилюдно, рекламно, врочисто, з власної ініціативи задушити себе нею, проспівавши гімн «соціалістичній творчості» руського большевизму.

Небезпека тут, розуміється, була не в тому, що якась там представництво, чи якась пара крихітних урядовців почали <...> забувати, як і для чого вони поставлені. Справа виглядала для Москви серйозніше: вона цілком справедливо боялась, що фактом існування хоча б фальшивої «самостійності» підтримується ідея української державності. А ґрунт цієї ідеї, очевидно, такий сприятливий, що навіть закоренілі, центрослухняні, дисципліновані члени Р.К.П. починають пускати бруньки «самостійності».

Однак цим «боротьба з українським шовінізмом» не обмежується. Москва, навчена не одним роком (та й не одним століттям!) «боротьби з

українським шовінізмом», добре знає, що найголовніша суть якраз не в декораціях, що заміна одної другою, «самостійности» «федерацією» чи «союзом», не дасть того, що їй треба. Розуміється, опануванням усього економічного й політичного життя, триманням у своїх руках усіх нервів та м'язів краю, багнетом окупаційної армії, наганом ЧЕКА, зграями шпигунів і провокаторів, сітками підкупства, обдуру, брехень, – усім цим якийсь час можна тримати Україну в «союзі». Але тільки «якийсь час». Большевизм же, виконуючи історичну роль «собірателей землі русской», прижучений, крім того, логікою всієї своєї методології, мусить утворити мертвий зв'язок, повніший за багнети, нагани й обдур. А для цього йому починає проростати пуп'янками українського шовінізму.

«Союз» є тільки стратегічний маневр, це «маскіровка», декоративний лісок, за яким прихована артилерія. І дула московських гармат звернені просто в серце українського народу, – продовжував В. Винниченко. – Царська Москва добре знала, що тільки забивши до смерті українську націю, можна забезпечити собі з нею такий «союз», який їй потрібний. Царизм знав, що треба ціляти власне в серце нації: в її культуру, в мову, школу, свідомість. <...> Основне завдання лишалось і лишається в Москві те саме: тим чи іншим способом, одверто чи приховано, <...> нищити ґрунт, стихію, викоринити національну українську свідомість» [5] *.

Головним завданням української еміграції того часу була, як уже зазначалася, боротьба за створення суверенної держави. М. Шаповал, В. Винниченко, Н. Григорієв розробляли на сторінках цього друкованого органу теорію єдиного революційно-демократичного фронту. Останній надав цій концепції закінченого вигляду. Оскільки утворення єдиного національно-політичного фронту розпорошеною українською еміграцією з різними уявами про потреби українського народу і шляхи їх задоволення було теоретично складною, а на практиці неможливою справою, єдино правильним було спрямувати діяльність еміграції на роботу, корисну для всієї нації, – культурну роботу, розвиток українського друку, шкіл, книговидання. Така робота, – вважали автори, – стане об'єднавчим чинником для людей різних поглядів на шляхи побудови державності України. Ця теза пропагувалася і поширювалася серед читачів журналу.

Однією з засадничих у той період стала стаття Юрія Тищенка «Сучасне становище книжкової справи на Україні» (1923, № 6, с. 120–132), де автор

* Далі посилання на статті журналу «Нова Україна» даватимуться в тексті із зазначенням на рік видання, номер журналу та сторінки.

висловлює думки неможливі до оприлюднення на більшовицькій Україні:

«Кинувши у вир війни народи Росії під гаслом визволення поневолених народів, позбавившись навіть подоби парламентарного життя, російське царське правительство почало безконтрольно виявляти себе в різних напрямках. На Україні перше, що воно зробило, це – радикально знищило все те, що собі завоював український народ у національно-культурній сфері. Випускаючи однією рукою брехливі маніфести, повні обіцянок волі народам, другою воно захопило за горло ці поневолені ним же народи і старалося задушити їх на віки». «... Нешадно нищаться <...> всі культурні надбання, що носять хоч трохи ознаки чогось українського, а культурних робітників цілими гуртами гонить російський жандарм у далекий Сибір». «Це був час нечуваних знущань над українською культурою взагалі і книгою зокрема» (1923, № 6, с. 120).

«До війни, – продовжує автор, – через цензурно-поліційні умови видавнича робота була занадто скромна, й той малий тираж, яким обмежувались видавництва періодичних і неперіодичних видань, був ґрунтом для нападів ворогів українського слова. Тоді вони старалися довести перед культурним світом, що весь український рух штучно утворений, що це наслідок фантастичних мрій гуртка інтелігенції, що народ український не приймає книги неіснуючою, штучно утвореною панями Грушевськими та Винниченками мовою й задовольняється одиноко для його зрозумілою мовою російською. Такі пани, як україножер проф. Погодін, старалися тоді статистичними даними довести, що український рух є нікчемний, вони показували, що українські видавництва йдуть в хвості видавництв інших народів Росії, що навіть такі народи, як Грузини або Татари в порівнянні з українськими видавництвами, щорічно випускають у світ книжок більше щорічно, ніж українці» (1923, № 6, с. 121).

«Що ж ми бачимо тепер, коли визволившись з лабет жандарма, український народ відчув під собою ґрунт, на якому міг будувати свою культуру». Автор пише про піднесення видавничої справи: «Таку книгу як «Кобзар» Т. Шевченка, різні видавництва випускають у сотнях тисяч примірників, і протягом чотирьох-п'яти тижнів книжка розходиться». Твори сучасних українських письменників розпродаються дуже швидко. Особливим попитом користується науково-популярна література різних галузей знань. «З жадою народні маси споживають цю лектуру, ніби стараючись наверстати втрачений час і якнайшвидше поповнити свої знання» (1923, № 6, с. 122).

Українські видавництва друкують українську книжку, і ці процеси ширяться.

Далі малюється картина побудови советської України більшовиками, які своєю безоглядною брехливістю створили зовсім іншу реальність. На новому етапі все, що було створено українського, нещадно нищилося. На словах проголошувалися лозунги побудови української культури, а на ділі все викорінювалося. Потужна кампанія проти українського друкованого слова, книги, потоки дезорієнтації зі сторінок більшовицької преси вже тоді стали виявами гібридної інформаційної війни, яку Росія веде проти України і до сьогодні. З допомогою статистичних таблиць показано картину видавничого руху на Україні в кінці 1910-х – початку 1920-х, зафіксовані всі зусилля українських книговидавців видати й довести до читача їх продукцію.

Але висновок був такий: вся політика російської окупаційної влади та її найманців була звернена на знищення української культури та на побудову «єдиної неделимої» Росії, де знову б «на всіх языках все мовчало», як мовчало за царів «русской земли» і мовчить тепер. Берлін, 1923 р. (1923, № 6, с. 132).

В рубриці «Хроніка. На Україні. Культурні справи» знаходимо публікацію «Українська книжкова палата» про незavidну історію цього закладу (1923, № 12, с. 234), та як в роки НЕПУ Всеукраїнське видавництво було перейменоване в Державне видавництво і його перевели на «самоокупаємость», а також в результаті яких подій постала в Києві Книжкова палата. Продовжує цю тему стаття «Ну і що ж із Книжковою Палатою?» в номері (1924, № 1/3, с. 208–209): Українська книжкова Палата в Києві «ледве-ледве живогіє, зате ж аналогічна установа в Москві успішно розвиває свою діяльність». Момент для огляду, що відбувається в галузі книжкового видавництва на радянській Україні, дуже гострий. Нема ніякої можливості з-за браку статистичних видань дізнатися, що ж виходить і вийшло в Україні з друку. Справи видавництва, інтереси політосвіти, бібліотеки, журнали, справи творчості, статистика вимагають хоча б якогонебудь листка чи бюлетеня. Ні одна з зазначених установ на має змоги мати потрібні відомості для розвою діяльності. Не відомо, що твориться з видавництвами, з творчістю книжки та забезпеченням нею населення. Між тим Центральна Книжна Палата в Москві 2 рази на тиждень випускає «Книжную летопись», яка дає картину видавництва в РСФСР. Жалітися на «Летопись», що в ній немає кутка Радянської України, не можна, бо Україна

ж має свою «Книжну палату», яка повинна турбуватися про це сама. Тов. Равіч-Черкаський говорить про великі плани Книжкової палати України щодо випуску рекламних матеріалів, але реалізація цих планів залежить від Центральної Книжкової палати, яка гальмує ці процеси. А тим часом Книжкова палата у Києві робить все можливе в тих дуже важких умовах. Так, вона опублікувала відозву «До всіх, кому дорого допомогти освіті, науці», де зазначалося, що «Друковане слово є найцінніший матеріал, незалежно від тих форм, в які воно втілюється» і обов'язок кожної культурно-свідомої людини збирати і зберігати матеріали та документи, що стосуються всіх проявів Революції на Україні. «Книжки, брошури, часописи, газети, листівки, накази, відозви, оголошення, метелики, афіші, плакати, календарі, портрети тощо, словом, усе, що виходить з-під друкарського станка, є неоціненним матеріалом для майбутнього історика, і нашим обов'язком є зберегти його, оскільки значна частина друкованої продукції зникає, не залишаючи після себе жодного матеріального сліду. Тому все, що в кого є, просимо приносити в Книжкову Палату за вказаною адресою. За цінні зразки та коштовні збірки палата видаватиме премії» «Нехай же кожна культурна людина візьметься до цієї праці й допоможе нашій культурній важливій роботі, за яку потім дякуватиме наука, яка є наше найперше завдання й найдорогоцінніша мета».

Там само, на с. 209, опублікована відозва УНІКу, де він звернувся і до редакції української преси поза Україною, в якій викладається програма діяльності інституту. Він планує збирати всю друковану продукцію, що друкується на території України, а також усього, що друкується українською мовою поза межами України та про Україну всіма мовами. Інститут збирає картотеки і рухому енциклопедію, яку систематизуватиме на зразок енциклопедії Міжнародного бібліографічного Інституту, що весь час поповнюватиметься новими даними. Зазначалося, що колекції Інституту приступні для загального користування й Інститут охоче йде назустріч тим, хто цікавиться українським друком та українською культурою. (Адреса Інституту: Київ, бульвар Т. Шевченка, 14) (1924, № 1/3, с. 210). Ці публікації висвітлюють картину розвитку українського книжкового руху в радянській Україні 1920-х рр.

Але значна увага видавців журналу була приділена питанням книжкової культури та книговидання в еміграції. Насамперед звертає на себе увагу висвітлення діяльності Українського громадського видавничого фонду (далі – УГВФ) – інституції, що здійснювала культурну діяльність українців у

Чехословаччині і була одним зі засновників у цій країні українських учбових закладів, функціонування яких вимагало навчальної літератури. М. Шаповал вважав досить важливим завданням, можливим в той момент лише в еміграції, організацію цього українського видавництва, завданням якого він бачив також видання ґрунтовних україномовних книжок із кожної наукової галузі і дисципліни, які б допомагали формуванню культурного ядра української нації. Він наполягав, що лише культурно розвинута та політично згуртована українська нація сформується як самодостатня, а не органічний додаток до чужих націй, і в результаті зможе здобути державну незалежність (1923, № 7/8, с. 39).

УГВФ почав збирати кошти (шляхом позички їх у людей) на видання необхідних книжок. Заклик його був опублікований у різних номерах «Нової України»: «На Великій Україні українську книжкову продукцію вбиває жорстоко московська окупація, що поставила собі метою знищення української національної творчості й культури. Не ліпше стоїть справа й на західних землях, де лютий антиукраїнський режим доводить до таких же майже наслідків, як і на Великій Україні. Українського капіталу ні в краю, ні за кордоном немає, селянсько-робітничі та інтелігентські маси перебувають скрізь у злиднях, ніхто самий не може своїми засобами взяти на себе таку велику вагу, як видання солідних наукових книжок.

Отже, треба всім свідомим громадянам узяти разом цю справу на себе: наші школи мусять існувати, студентство мусить мати науку українською мовою й з українською книжкою. Для того ми всі мусимо об'єднати наші сили і створити ще одне велике культурне українське діло за кордоном «Українське Наукове Видавництво».

«Українські Громадяни! Професори, студенти, селяни, робітники! На створення української наукової літератури – цього найбільшого твору, який еміграція може піднести своєму народові, несить щомісячну позичку, хто скільки може! І це буде доказом вашої дійсної активної любови до свого рідного Краю.

Розпочинаймо гуртом цю велику культурну справу!

Звідомлення про позичку буде щомісяця публікуватися. Підписи: М. Шаповал, Н. Григорієв, М. Галаган». (1923, № 6, с. 155–156).

Потім майже в кожному номері містилися звідомлення про діяльність УГВФ, подавалися звіти про діяльність фонду, друкувалися Бюлетені УГВФ та звіти зборів видавничої ради фонду.

Ось і початки нашого волонтерського служіння Батьківщині, які теж,

як виявилось, зароджувалися майже 100 років тому, а проросли буйним цвітом в Україні після революції гідності 2014 року.

В багатьох номерах «Нової України» керівники часопису приділяли місце питанням функціонування книжки як матеріального об'єкту в людському суспільстві і наголошували на важливості побутування й утвердження саме української книжки в ньому. Звертають на себе увагу думки М. Шаповала у статті «Єдиний національний фронт на культурному ґрунті»: «Книжка як рухомий матеріальний символ зв'язку – не має собі конкурента. Вона перемагає просторинь і збирає людей однією думкою через тисячі кілометрів. Вона перемагає час, перемагає забуття й минулість. Соціологічна роль книги ще не досить оцінена, але ми, українці, знаємо, що без організації української психіки не може бути української нації, бо доки українець з неминучістю мусить читати російську, польську, німецьку чи румунську книжку (не з наукової цікавості, а власне з внутрішнього мусу!), доти нема ще української нації як самостійної соціологічної категорії, як окремої індивідуальності» (1923, № 7/8, с. 39).

Системи рубрик «Нової України» та редакційних оголошень, вмішуваних на її сторінках, є істотним матеріалом, що характеризує зовнішню політику журнальної редакції. Ці матеріали адресовані як постійним читачам українського часопису, так і ширшій публіці, яку редакція розглядала як потенційних передплатників.

Рубрика «Бібліографія» (книжки українською та іноземними мовами) була однією з найбільш ґрунтовних, вона з'являлася майже в усіх номерах журналу та містила аналіз окремих видань й ширші огляди книжкової продукції.

Окремо виділялася рубрика «Книжки, надіслані до редакції» (подавалися назви видань українською, німецькою та чеською мовами). Список цих видань в міру їх надходження від різних приватних осіб та інституцій друкувався в номерах журналу і був цінним ресурсом, що охоплював бібліографічним пошуком та публікацією максимальну кількість видань, які виходили в світ і які редакція (якби не отримала ці відомості) могла не зафіксувати.

Рубрика «Із книг та часописів» друкувала матеріали на культурно-історичні теми, огляди видань, що порушували теми побудови української держави, україно-російських стосунків, дискусії про право українського народу на існування, на його державність.

Рубрика «Культурне життя. Видавничі та бібліологічні справи» зазвичай

давала картину діяльності видавництв, друкарень, осередків, що видавали продукцію українською мовою. Подані, зокрема, матеріали про роботу українських видавництв «Друкар», «Час», «Слово», «Книгоспілка», «Шлях освіти», «Академії наук» (наприклад, 1923, № 9, с. 132).

Рубрика «Ukrainica» містила огляди україніки з періодики європейських країн, давала матеріали з вибраних публікацій з інформацією з україніки.

Досить цікавою є система редакційних оголошень про приватні українські видавництва й книгарні в еміграції. З них ми дізнаємося, що існувала, наприклад, українська книгарня в Берліні «Україна» (Eislebener Strasse, 7), яка мала на складі «всі українські видання, що вийшли в Україні та поза її межами (українською та іноземними мовами), книжки, журнали, газети, ноти, мапи, портрети, листівки тощо. Книгарня на замовлення складала бібліотеки для «Просвіти», товариств, для шкіл і приватних осіб» (1923, № 5, с. 173).

Видавництво «Ольга Дякова і К» (Берлін, Kleistrasse, 21) рекламувало видану у 1922 у Берліні на крейдяному папері поему І. Котляревського «Енеїда» (з передмовою і примітками Б. Лепкого), а також видані цим же видавництвом листівки українських мистців-малярів (1923, № 9, форзац) *.

У Відні функціонувало Видавниче товариство «Дзвін» (Wien V, Arbeitergasse, 1–7), яке мало своє представництво і в Берліні. Воно пропонувало в необмеженій кількості (замовлення з пересилкою виконувалося з 30 % знижкою) шкільні підручники українською мовою, твори красного письменства, книжки різного змісту, в тому числі й переклади, а також нові дитячі видання (1923, № 6, с. 190).

У Празі функціонував кіоск «Українська хата» (1923, № 3, с. 190), який продавав книжки, часописи, листівки та письмове приладдя; приймав замовлення на всі книжки, передплату на всі українські журнали і часописи. Приймав на продаж старі книжки, складав бібліотеки. Особливо цінною в цьому оголошенні є інформація про те, книжки яких видавництв продає кіоск, серед них: «Вільна спілка», «Українське Видавництво в Катеринославі», «Чайка», «Земля», «Книгарня Наукового Товариства у Львові», «Чорномор», «Червона калина», «Веселка», «Укр. видавництво студентів в Подебрадах», «Видавництво Українського університету в Празі»,

* Ця книжка була перевидана факсимільним способом у м. Рівне у 1998 р. до 200-ліття виходу «Енеїди» І. Котляревського. Вона вийшла обмеженим накладом, де кожний примірник був іменним, і стала одним із знакових подарункових видань в незалежній Україні.

«Дзвін», «Наша школа», «Дніпро», «Українська накладня» та інших. Адреса вказувалася наступна: Praha 1, Kozi namesti, Hostinec «U Tabority» (1923, № 10, с. 192).

Видавництво «Вільна спілка», що видало великий збірник на актуальні громадсько-політичні теми й рекламувало його, а також популяризувало українську художню і соціально-політичну літературу в першій половині 1920-х рр., подавало як свою адресу пражську адресу «Нової України». У кінці 1920-х адреса видавництва змінилася на подебрадську (Podebrady, Krale Jiriho) (1927, № 10/11, с. 120).

Видавництво «Українське книгознавство» містилося у Чехословаччині в Подебрадах (Podebrady, Hotel «U krale Jiriho», с. 27, stud. L. Bykowskyj). Воно рекламувало книжки серії «Книгозбірня українського бібліографічного мікроба». Так, у номері «Нової України» (1923, № 5, с. 173) була представлена Ч. 1. видання «Національна бібліотека української держави (1918–1921)». Головний склад видавництва знаходився в Німеччині (E. Wyrowuj, Berlin SW. 47, Yorkstrasse 84, II).

Окремою рубрикою в «Новій Україні» йшли передплатні оголошення. Вони зберегли інформацію про функціонування журналів і видавництв у радянській Україні у 1920-х рр. Наприклад: «Приймається передплата на бібліографічний журнал «Книжка», щомісячний вісник українського книжкового руху, офіційний орган «Союзу українських книгарень і накладень». «Книжка» подає вістки про всі книжки українською мовою не лише Галичини, але й за границі. Подає в кожному числі статті на книгарські й освітні теми й обговорює всі питання, які відносяться до українського книжкового руху. Передплату можна висилати в банкнотах у рекомендованому листі на адресу: Іван Чепига, Станіславів, вул. Липова, ч. 76 (Галичина), для «Книжки» (1923, № 5, с. 172).

З подібного ж оголошення взнаємо про діяльність Бібліотечно-бібліографічного Бюро Івана Калиновича в Золочеві (Галичина), яке надавало інформацію і всілякі поради «у бібліотечно-бібліографічних справах, впорядковувало, доповнювало й випрацьовувало плани закупівель книжок для загальних народних бібліотек українських товариств і читалень «Просвіта»; купувало й продавало українські книжки давніших і новіших видань у українській і чужих мовах; виконувало замовлення на всі українські видання та іншомовні, німецькою, французькою, російською, чеською та іншими мовами» (1923, № 1/2, с. 264).

У Каталозі «Українського видавництва в Катеринославі»

(Катеринослав–Ляйпціг) подано список книжок, що тільки но вийшли, і тих, які продаються по всіх кращих книгарнях. Так, зокрема, рекламувалося видання «Кобзаря» Т. Шевченка (1923, № 3, с. 197), – першого повного народного видання в одному томі, з поясненнями й примітками д-ра В. Сімовича, портретом і біографією поета. Тут же подавалася ціла сторінка відгуків про це видання під назвою «Голоси критики»: Л. Білецького, М. Возняка, Д. Дорошенка та інших. Подавалася адреса для передплати (Євген Вировий, Берлін, SW 47, Jorkstrasse 84). Внизу сторінки, під оголошенням, додавалася інформація, що здійснюється доставка книжок в Україну й з України.

На сторінках «Нової України» пропагувалася діяльність «Видавництва української молоді в Берліні» У своїй Відозві (1923, № 3, с. 169–170) видавництво зазначало: «Великий книжковий голод панує на Україні. Молода українська школа – навіть елементарна, загальноосвітня – й та не має своїх підручників. Бібліотеки для позашкільного читання молоді теж і досі ще майже порожні. Що вже й казати про видання для широкої та планової провіти й національного виховання народу – загальнонаукові та всякі фахові, утилітарні! А книжки для професійної освіти молоді: сільськогосподарські, різні технічні, медичні?» <...> «Це все загрожує нам страшним лихом: ще довгими роками національного рабства й тяжким культурним занепадом. І не видно ніяких зорганізованих зусиль громадянства, жадної громадської акції, щоб хоч потроху вивести справу на кращий шлях. Та цьому пора вже, нарешті, покласти край!».

«Треба розбурхати в усіх волю до збільшення наших книжкових надбань; збудити загальний інтерес до української книжки, до читання, до розповсюдження й, головне, продукції українських видань так, щоб рідних книжок вистачало на кожну потребу духа української молоді, підлітків і громадянства.

Щоб цій справі послужити, скільки стане сили, згуртувалося в Берліні «Видавництво української молоді». Як члени-фундатори цього Товариства, ми звертаємося до молоді з гарячим закликком творити скрізь, на підставі нашого статуту, організації «Видавництва української молоді», або вписуватися безпосередньо у члени нашого Товариства, збирати і здобувати кошти на видання українських книжок, дбати про розповсюдження книжки, про заснування бібліотек, читальень, підтримувати скрізь зацікавлення книжкою».

«Найбільш сприятливі умови друку для нас тепер, здається, в Німеччині,

й сюди треба зібрати скоріше якнайбільше коштів на це. До українського громадянства й до всіх українських установ звертаємося з закликком прилучитися до цих змагань української молоді й підтримати їх. Членом Товариства може бути кожний, хто хоче служити справі Товариства, а членська вкладка – п'ять карбованців (на стару ціну, себто два з половиною долари).

Хай же змагання за рідну книжку стане на почесне місце в загальних ідейних змаганнях усього українства й об'єднає українську молодь і все наше громадянство по всіх землях України й по всьому світі!».

«Статут Товариства висилають кожному, хто зголоситься стати його членом, служити його справі».

Підписано: І. Бжосньовський, Є. Вировий, І. Драбатиї, Д. Кравчук та ін. Статут Товариства висилають кожному, хто зголоситься. Адреса для листів: Е. Wugowuj, Berlin, SW, 47, Yorkstr., 84,1) (1923, № 3, с. 170).

Редакція намагалася підтримувати лінію на просвітницьку діяльність. Ряд матеріалів популяризував книгознавство світового масштабу. Наприклад, у публікації «Найбільша друкарня в світі» подано огляд найбільшої книгарні, яка розташована у хмарочосі в Філадельфії в Америці, в якій друкуються три найбільші часописи країни. Подані цифри, яке обладнання і скільки матеріалів потрібно, щоб реалізувати цей друк (1923, № 3, с. 180).

В іншому матеріалі знаходимо інформацію про кількість книжок, що вийшли в світ з часу винаходу друкарського верстату, з останніми відомостями про світову книжкову продукцію за 1920 рік по країнах (скільки вийшло друкованої продукції в кожній) (1923, № 1/2, с. 260–261).

Разом з тим, публікуються і матеріали про стан книжкової справи в глибинці України, наприклад: «Українізація. У Жмеринці» (1925, № 2/3, с. 148–150). У статті розповідається про курси з українізації, що проходять залізничники найбільшого залізничного вузла правобережної України – Жмеринки. Київська газета «Пролетарська правда» за 2 серпня цього року звітує, що 70 % працівників «поставлені на рейки українізації». Ці курси означають, що на шостому році советської влади під натиском трудових мас влада, що окупувала територію України, вимушена відмовлятися від русифікаторської політики. Але поскільки влада цю політику проводить дуже хитро – говорить одне, а робить протилежне, то в результаті вона залишає людей без української книжки. Коли мова зайшла про бібліотеку для цих робітників, виявилось, що в ній 12 тисяч книжок російською,

220 польською і 216 книжок українською. І це, – підкреслює автор статті, – така політика, причому політика послідовна, яка проводиться Росією стосовно України від часу знаменитого розпорядження московського царя Олексія Михайловича українцям: «а хохли ваші срезать, даби разделенія не било», яку успішно проводили всі московські самодержці. Ці 216 книжок українською мовою – брошури, переважно політичного та наукового змісту, загалом макулатура. «Чому в нашій робітничій книгозбірні в Жмеринці є твори Пушкіна, Тургенєва, Толстого, Достоевського й др., а творів українських письменників немає?», – запитує автор. Й сам відповідає: «Справжні українські селяни й робітники знають, чому їх немає...» (1925, № 2/3, с.150).

У рубриці «Хроніка. Україна» читаємо: «Страхіття книгозбірні в Деражні»: Харківські «Вісті» лементують з приводу того, що в Деражні в робітничому клубі одержують в багатьох примірниках і московську «Правду», і «Известия», київську «Пролетарскую мысль» та «Красную Армию» й інші російські часописи, а натомість хоча б один примірничок єдиного на радянській Україні часопису рідною мовою – харківських «Вістей». Сидять деражнянські книголюби при каганцях, читають московські газети, закушуючи Жуль-Вернами і Майн-Рідами і невідомо, чи існує фактично український радянський уряд, який міг би вирішити це питання» (1923, № 1/2, с. 224).

Серед оголошень, які містилися на сторінках «Нової України», також бачимо видавничі та книготорговельні каталоги. Серед них каталог для продажу книжок видавництва «Українське слово» (Berlin, Schoneberg, Hauptstr. 11). Він пропонує для продажу книжки, видані в серії «Бібліотека «Українського Слова», монографії з мистецтва, підручники, чужомовні видання, видання поза серіями (з таких, вказувалися, наприклад, «Струни. Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів», укл. Богдан Лепкий; «Литаври. Альманах Січових стрільців, з малюнками Ковжуна, Іванця й Перфецького). Подавався також список видань, які готуються до друку, серед них книжки В. Антоновича, О. Барвінського, Є. Гребінки, М. Драгоманова, П. Куліша, різні словники) (1923, № 9, с. 176).

В номерах подавалася також розширена реклама окремих книжок видавництва. Серед них звертають на себе увагу: реклама видання «Слово о полку Ігоревім. Староукраїнська поема XII ст. в оригіналі і перекладах». Із поясненнями Богдана Лепкого. Берлін, 1922; Тарас Шевченко «Гайдамаки». Розкішне видання з 8-ма вкладними ілюстраціями. 100 +

VIII с.; «Рідне слово»: Збірка новель і оповідань українських авторів. Берлін, 1922. 290 с.; «Струни. Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів». Для вжитку школи й хати влаштував Богдан Лепкий. З багатьма ілюстраціями. Берлін, 1922. Два томи. Ці видання рекламувалися в багатьох номерах журналу.

Слід зазначити, що книгознавчі та видавничі проблеми на сторінках часопису більше висвітлювалися в перші роки його існування. На матеріал останніх років видання наклав відбиток історичний час – придушення українського руху, науки, книговидання, тому публікації на ці теми протягом 1927–28 рр. стають невеликими за обсягом й невиразними. Й загалом відчувається втома від нерівної боротьби в інформаційному полі.

Загалом на сторінках «Нової України» ми бачимо картину розвитку книгознавства й українознавства не очима советської України, а очима емігрантського середовища: («Всеомгутні» – про заборону журналу «Нова Україна» на радянській Україні (1925, № 4/6, с. 149); про недопущення українських книжок на Україну, які Москва повертає з написом «не допущено». «Забороняється всім, навіть і не для торгівлі, одержувати видання всіх українських емігрантських видавництв, хоча би вони були зовсім неполітичного змісту. <...> це і все, що можна сказати про книгарський стан Києва» (1923, № 9, 130–134). «Українських культурних діячів переслідуються, висилається з України в Московщину та Сибір. Учителство масово розстрілюється під усякими приводами». В. Винниченко (1923, № 1/2, с. 62); «Наукові установи України одержують в десять разів менше грошей, ніж наукові установи того самого типу в Російській федеративній республіці» («Каміння заговорило»: 1925, № 7/8, с. 133).

Проливає світло на політику московської влади до України опублікований «Список забороненої Научпедкомом Головоцвухи книг для вжитку в дитячих установах УССР» як додаток до бюлетеня ч. 6 Торговельного Відділу Держвидаву України». Цей список, – відзначає редакція, – демонструє як на практиці виглядає українізація. Видно, що заборона стосується виключно українського підручника. Список 120 позицій. Серед них, наприклад, «Стежка до дому, початкова читанка, ч. 1-а» (Шкільний відділ Катеринославського губернського земства, 1917); Січовик В. «Рідна мова. Український буквар для дорослих і дітей» (Павлоград, тов-во «Просвіта», 1917); Степовик О. «Арифметичний задачник для початкової школи, книга 2-га, другий та третій рік навчання» (вид. 4-те, Харківське Губернське земство); Григорій-Наш «Історія України в

народних думках та піснях», вип.2. (Київ: «Козаччина», 1919). Яка може бути контрреволюція в алгебрі чи геометрії? – пише автор публікації. – Цей список показує мудрість «Управління Печати» (1923, № 9, с. 130–132).

Цікавою сторінкою українсько-російських взаємин початку ХХ ст. на культурному полі є публікація «Двоглаві» декан та лектор пролетарського ІНО в Полтаві» (1923, № 7/8, с. 291) з якої довідуємося, що «В Полтаві деканом ІНО є відомий російський націоналіст Кутепов, а одним з лекторів ІНО – його прибічник Сергей Грушевський, що в роках 1909–1913 брали діяльну участь у організації російського монархічно-націоналістичного терору в київському університеті. Тепер ці однодумці Устрялових та Ключнікових ведуть свою русифікаційну працю в Полтаві, а для реабілітації, про людське око, в себе самих і своїх комуністичних опікунів, їм запропоновано «покаятися» на сторінках полтавського «Голоса Труда» (ч. 104, 11 травня 1923 р.). Декан Кутепов кається так: «Дивна доля випадає іноді деяким книгам. Коли виходить у світ, їх ніхто не читає, й ніхто ними не цікавиться, а через 10 років раптом ними зацікавлюються. А коли їх нема у продажу, витягають їх з пилюги книжкових домовин, вони ходять по руках. Їх коментують... І ще дивніше. Коли така-о книга зовсім не заслуговує на таку запізнілу увагу. Так самісінько сталося із збіркою статтів російських студентів-націоналістів, виданою в Києві в 1912 р., де фігурує, між іншим, моє прізвище».

«Одне слово, – коментує цей пасаж анонімний автор публікації, – достеменнісінько так, як із російськими чорносотенцями на Україні, яких совлада витягає з «книжкових домовин» для активного поборювання української культури – російських культурних сил не так вже й багато, щоб комуністи самі, без Кутепових, могли витримувати конкуренцію з Українцями».

Значна частина опублікованих матеріалів часопису присвячена питанням українознавства, української історії, самоідентифікації українців. Одним з важливих питань, що постійно формулювалося й обговорювалося на сторінках часопису, були шляхи побудови своєї держави. На початку 1925 р., коли вихід «Нової України» трохи сповільнився і вороги української справи раділи цій обставині, в редакційній статті до першого номеру наголошувалося, що головним завданням часопису в сучасний момент, як і раніше, буде розкриття змісту визвольної програми українського руху, висвітлення основ тактики і організації української трудової демократії, а також різних проблем виховання українця та формування української

визвольної свідомості (1925, № 1, с. 1). Важливим завданням була проголошена критика окупації України московським режимом до повного її усунення з української землі. «Визволення не прийде інакше, як шляхом революції, що виросте на ґрунті політичної, культурної і господарської організації українських працюючих верств».

Політичне визволення не можливе в умовах повного культурного і господарського рабства, а тому наступлення дня свободи, дня великої української революції станеться тим швидше, що більш інтенсивно творитиметься культурна й господарська підстава нашої політичної самостійності (1925, № 1, с. 2).

Аналізуючи становище української еміграції, її роль та завдання в українських визвольних змаганнях М. Шаповал у статті «Еміграція і Україна» говорив, що українська політична еміграція в своїй більшості аполітична, вона політично не організована (1925, № 4/6, с. 1). З цим питанням безпосередньо була пов'язана проблема формування української еліти, яку він висвітлював у статті «Складка сил» (1923, № 3, с. 57–67): «Українство, само про себе не є організованим групуванням. Нас можна статистично об'єднати в одну мовну групу, й тільки. Національність у природі є таким групуванням, що не має своєї організації, цебто, свого керівного центру й певних засобів примусу. Коли мовна група перетворюється в державну, тоді вона має апарат примусу й – тоді справа «об'єднання» йде легше. Українство розбилося не на групи, – як пише В. Винниченко, – а розפורшилось на атоми-індивіди. В тім то й річ, що в нас майже нема груп, бо українська маса є сипучий пісок атомів». Далі автор зазначає, що між українцями нема економічних зв'язків, в ідеологічній і моральній сфері нема авторитетів. І це все велике поле діяльності зараз, коли треба формувати всі сфери, які могли б викликати до життя українську еліту, здатну керувати народними масами, які б всі гуртувалися в державу Україна. Треба прагнути «до єдиного фронту великої трудової української демократії, яка ототожнює свої інтереси з національними інтересами, свою політику з національною політикою, свою національність з національною державою, свою культуру з національною культурою». Інакше, як правильно зазначив В. Винниченко, – «визволення тепер і у найближчі часи для нашої нації буде неможливе» (1923, № 3, с. 65–67).

Проблеми українознавства висвітлювалися не тільки в редакційних статтях і публікаціях окремих авторів, а також в рубриці «Українізація», в

якій бачимо також різні матеріали з українізації культурного, мистецького життя. В статті «Куди вони йдуть...» (1925, № 1, с. 93–100) М. Шаповал дав блискучий нарис стану стосунків України й окупаційної влади з нагоди п'ятиліття присутності цієї влади в українських землях. (Це був переломний момент в Україні і в Росії, криза, коли окупанти проголосили лінію на українізацію самих окупантів). Він писав: «Московська окупація на Україні носить всі риси колоніального панування: політична влада, як законодавча, так і адміністративна в руках русько-жидівської національної меншості, що органічно зв'язана з усією російською великодержавною системою; територія України «націоналізована», цеб-то знаходиться у власності й розпорядженні окупації, котра веде свідомо політику витіснення українців, наприклад, з Донбасу (його прилучено до «Сєверо-Кавказької області», в нім не допущено українських шкіл, сюди звозяться чужі елементи з метою пониження числової переваги українців!), господарство, промисловість, торгівля, фінанси, кредит – в руках окупації, а не місцевої української більшості. Культурну працю окупація взяла в свої руки і ви подивіться, що сталось: впала продукція української книжки на кілька разів в порівнянні з 1917–18–19 роком, українською мовою видається на всю Україну тільки... дві щоденні (окупаційні) газети, наукову літературу українську знищено, бо всі оті «державні видавництва» коштом українського селянина і робітника друкують поважну наукову літературу тільки по-руському, а українською мовою видають нікчемну агітаційну макулатуру під всякими «червоними» назвами та трагікомічні «завети Ілліча...» (1925, № 1, с. 99).

«Блискучим свідомством большевицької змови проти української культури була виставка книжок, часописів і т.п. в Празі 5–30 травня цього року. Хто побував на цій виставці, то побачив стан української книжної продукції в болючо-трагічному світлі фактів: з їхньої ж власної статистики там продемонстровано, що для подавляючої української більшості (76, 4 % населення видано книг разом 1315, 15 аркушів друку, а для руської меншості (для 10, 5 % населення!) видано 1717, 125 аркушів друку, цебто для українців 41, 2 % продукції, а для руських 55, 4 % продукції!» «Як мізерно на виставці виглядають український, білоруський, татарський та ін. відділи! Так он яка їх українізація!» (1925, № 1, с. 99).

Про цю ж виставку пише Д. Ісаєвич в статті «Модерні Єзюїти або перемога української стихії».

І от тепер вони заговорили про вивчення української мови їхньою цілою партією» <...>. «Окупація хоче керувати Україною без українців, окупація

затіває маскарад: для хохлов, ребята, давай переоденемся вукраїнцями. Он, хахол, неразберьот!» «До чого дійшла окупація в своєму знуванні з українського народу показує оця гомерично-циганська українізація! Українізувати тільки себе, чужинецький наброд, щоб прикинутися українцями, щоб одурити нарід, щоб далі торгувати його територією, його працею, його фізичною силою, його людською і громадською гідністю, – все во ім'я свого панування і во ім'я «Єдиної – неділимої» Росії!» (1925, № 1, с. 99).

«Керувати Україною без українців – зазначає автор, – така мета окупантів і тому вони ладні цілою партією сісти за вивчення «собачої мови», щоб лишень зберегти своє панування!» (1925, № 1, с. 98). «Для всіх ясно, що на Україні зовсім не треба українізувати ні руських, ні жидів. Ні яких інших іногородців. Національні меншості на Україні хай собі не українізуються. А живуть в атмосфері своєї власної культури. «Українізація» партії окупантів не змінить природного змагання української більшості здобути становище більшості й давати свій напрям життю.

Український нарід, що є тепер на Україні тільки статистичною більшістю, а не політичною й культурною, мусить здобути своє місце, усунувши об'єднану русько-жидівську меншість від проводу і поставити на природне її становище. В цім вся найглибша суть справи, а не в українізації окупантів» (1925, № 1, с. 98).

Так що в нас, українського народу, залишається те ж завдання, що було майже 100 років тому озвучене на сторінках «Нової України»: стати не статистичною більшістю в своїй країні, а культурною й політичною більшістю.

Дуже цінне і цікаве спостереження містить замітка анонімного автора, який підписався криптонімом «К.»: «В. В. Шульгин про українську вдачу»: «Другий малорос, колишній поводитир воюючої київської українофобії, головний інспіратор походу денікінців на Україну, В. В. Шульгин, на підставі не лише власного й денікінських банд сумного досвіду, а й досвіду знаної фірми «У.С.С.Р.», що нарешті змушена була українізуватися, обмірковуючи на сторінках білгородського «Нового Времени» причини провалу денікінців на Україні та провалу русифікаторського курсу політики московських большевиків на Україні, пише з лагідним сумом, за яким сховане велике роздратування: «Хохляче царство й у сучасну епоху виявляє ті особливості, що були йому питомі, починаючи з часів Святослава.

Довготерпіння у відношенні до того, що можна витримати й непереможна впертість, де більш не можна тримати». Останні слова, наведені Шульгиним у ненависній й не зовсім добре йому знайомій українській мові. Замість «тримати» Шульгинові слід було б ужити «витримати». До речі, Шульгин, як і усі публіцисти його табору, раніш свято дотримувався доктрини про дуже недавно появу українців на історичному обрії. Ця подія в їх мозках була в часі звязана з ..., ну, хоч би, скажемо, першим виданням ілюстрованої «Історії українського народу» Грушевського. А тут виходить, що аж «З часів Святослава!» Ну як не впасти в одчай, коли така впертість від такої давнини до останнього дня!» (1925, № 1, с. 108).

Питання, над яким весь час думав М. Шаповал, – це причини поразки українських визвольних змагань. У своїх матеріалах і публікаціях він стверджував думку – етнографічна маса може перетворитися в націю тільки шляхом вироблення програми «культурно-господарської творчості». З огляду на жорстке переслідування всіх проявів українського життя на окупованих територіях, важлива роль у цьому процесі належала українській еміграції, яка послідовно здійснювала свою просвітницьку місію.

В одному з останніх номерів журналу, у статті «Занепад УНР» М. Шаповал пише: «Яка ще темна ніч панує в головах багатьох бідних українських людей... Нам треба працювати і “культурою тьму вікову розганяти”» (1928, № 4/6, с. 42).

Значення журналу «Нова Україна» полягає в тому, що на його сторінках збереглася інформація про ситуацію в культурі і книжковий рух в країні, яка, за великим рахунком, в Україні 1920-х рр. була заборонена.

На сторінках НУ нам відкривається картина історико-культурної реальності, що приховувалася або заборонялася в радянській Україні. Велася тотальна війна з українською культурною й історичною ідентичністю. Фальшувалася історія, що позбавлялася суспільство європейських християнських джерел, а розум народу наповнювали ворожнечою, рабством і провінційним примітивізмом.

Все, що демонструвало волелюбність, духовність, гідність, шляхетність, повагу до релігійних традицій, було культурним і історичним питомо українським надбанням, – обходилося увагою або фальшувалося. Що було невігідне режимові, оголошувалося бунтом і спротивом проти режиму, викорінювалося, знищувалося.

Знайомство з журналом є дуже важливим у сучасний історичний період

в нашій країні, – період революцій, війни з Росією та зміни ідеологічної парадигми. Вивчення історії відкриває очі на багато фактів, зокрема, як можна керувати мозком мільйонів людей, завідомо спотворюючи факти. І як радянська система мала своїм ворогом насамперед інтелектуала, мислячу критичну людину, і як вона боролася з такими людьми, насамперед українцями.

Ми бачимо, що суспільно-політичні переконання керівників і авторів журналу спрямовували його курс на публікацію таких матеріалів, які б сприяли збереженню у співвітчизників-емігрантів національної самосвідомості та вихованню в еміграції нового покоління патріотів як передумови відновлення української державності.

Часопис «Нова Україна» був майданчиком для висвітлення і обговорення проблем українознавства, книгознавства, бібліотекознавства і бібліографії в Україні та в еміграції в 1920-х роках. Він актуалізував питання формування української нації та її шлях до самоідентифікації. Ми бачимо, що культурно-освітня праця української еміграції була важливою частиною процесу здобуття української державності. Вона ініціювала створення нових навчальних закладів, громадських організацій, творчих спілок, наукових осередків, які сприяли зростанню культурного рівня українців, були причетні до видання та розповсюдження книжок та підручників українською мовою.

Один з важливих висновків, сформульований авторами журналу – корінь проблем України у відсутності свідомої національної еліти. Так було тоді, майже 100 років тому, так є і зараз. Причини цього стану – матеріал для окремої статті.

Публікації, надруковані на сторінках «Нової України», дають нові додаткові відомості про розвиток української культури, книгознавства, видавничої справи 1920-х років. Ця інформація доповнює нове фундаментальне дослідження Г. І. Ковальчук в галузі книгознавства (Український науковий інститут книгознавства (1922–1936) / Г. І. Ковальчук; наук. ред. В. І. Попик; НАН України; – К. : Академперіодика, 2015, 688 с.), в якому детально досліджено комплекс питань розвитку книгознавства в Україні першої половини ХХ століття.

В матеріалах, опублікованих на сторінках «Нової України», прослідковується багато паралелей з сучасністю, по-новому осмислюється багато проблем, які життя поставило перед українцями вже тоді, майже століття тому. Нова генерація сучасних українців вже пропагує ідею

побудови Дому нашого українського буття, закликає до осмислення сучасності в модерних категоріях. Пафос засудження російського імперіалізму вже вважається застарілим. Лунає заклик до сучасної української духовної еліти творити нові терміни для дослідження нашого історичного минулого і відходити від романтично-осуджувального дискурсу, що був властивий у нашій літературі до недавнього часу.

Список використаних джерел

1. *Брайлян Н.* Журнал «Нова Україна» (Прага, 1922–1928 рр.) про завдання української еміграції / Н. Брайлян // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАНУ, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. – Львів, 2008. – Вип. 1 (16). – С. 29–40.
2. *Сухобокова О.* Часопис «Нова Україна» у Празі (1922–1928): до 90-ї річниці заснування / О. Сухобокова // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : Збірник статей. – Київ, 2013. – Вип. 18. – С. 324–337.
3. *Ковальчук Г. І.* Книгознавство та дослідження історії книги в Україні // Енциклопедія історії України. – Київ, 2007. – Т. 4. – С. 362–363.
4. *Голобуцький П. В.* Книгознавчі дослідження в Західній Україні та українській діаспорі кінця 1930-х – 1970-х років // Енциклопедія історії України. – Київ, 2007. – Т. 4. – С. 363–364.
5. *Винниченко В.* Єдиний революційно-демократичний національний фронт // «Нова Україна». – 1923. – №1/2. – С. 60–61.

Oksana Suproniuk,

Ph. D., Senior Researcher,
Vernadsky National Library of Ukraine

The Questions of Ukrainistics, Bibliology, Publishing Deal and Bibliography were Highlighted on the Pages of the Journal «Nova Ukraina» (Prague, 1922–1928)

For the first time it was reviewed and analyzed how the problems of Ukrainistics, bibliology and publishing were highlighted on the pages of the most important authority of Ukrainian emigration in Europe, the journal «Nova Ukraina» (Prague, 1922–1928).

It is a depiction of the historical and cultural reality that was concealed and banned in the Soviet Ukraine. There was a powerful campaign against Ukrainian printed word under proclaimed slogans of building the Ukrainian culture. The floods of disorientation flowing from the pages of the Bolshevik press as a manifestation of the hybrid informational war.

The system of topics structure within the journal, ads, bookselling catalogues.

The situation of Ukrainian book-printing in emigration and propagation of the publishing activity.

Keywords: «Nova Ukraina» (Prague, 1922–1928), Ukrainistics, book-printing, publishing in Ukraine and in emigration.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2017.